

Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî ve Çevre

Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi 1813 yılında Gümüşhane'nin Eskibağlar-Halgent semtinde doğdu. 10 yaşlarında ailesiyle Trabzon'a göç etti. Gençlik yıllarında İstanbul Beyazıt medresesinde ilme intisap etti. Bir ömür ilim ve irfan içinde geçirdi.1844 yılında üst ihtisas aldı. Mahmutpaşa ve Süleymaniye medreselerinde talebe yetiştirdi. Kendisini tasavvufi irşat için gelen Süleyman el Ervadi hazretlerinden hadis ilmi ve hilafeti taemme ile Halidiyye ve diğer tarikatlardan hilafet aldı. Cağaloğlu'nda ki Fatma Sultan camiinde binlerce talebe yetiştirdi.100 den fazla kişiye hilafet vererek İslam coğrafyasında manevi ilimleri yaydı. Onlarca kitap yazdı. 4 büyük kütüphane kurdu. Ve vakfetti. 13 Mayıs 1894 de vefat etti. Kabri Süleymaniye bahçesinde ziyaretgâhtır.

19 yüzyıl mutasavvıf ve âlimlerinden Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi Garaibül ehadis isimli eserinde çevreyle ilgili hadisleri şerh etmektedir.

A-ÇEVREYE GENEL BAKIŞ

Çevre; İnsanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam olarak tanımlanmaktadır.

İnsanların çevre üzerindeki zararlı etkisiyle ilgili sorunlar; küresel ısınma, yağmur ormanlarının azalması gibi sorunlardır. Dünyanın çevresini koruma, kaynakların tüketmeden çok esirgeme, geriye kalan hayvan türlerini korumak için harekete geçmek çevreyle ilgili önemli konulardır.

Sosyolojide tehdit kaynakları ise şöyle sayılmaktadır:

- 1-Hava kirliliği,
- 2-Su kirliliği,
- 3-Katı atık.

Diğer yandan kaynakların azalması başlığıyla ise su, toprağın niteliğinin azalması ve ormansızlaştırma sayılmaktadır. Bunlar çeşitli canlılar yanında insanların yaşamını da zorlaştırmaktadır. Risk, teknoloji ve çevre başlığıyla ise küresel ısınma ve sonucu olan sera etkisi gündeme gelmektedir. Bunun sonucu olarak da:

1. Deniz seviye yükselmesi,
2. Çölleşme,
3. Hastalıkların yayılması,
4. Kötü hasat,
5. Değişen iklim örüntüleri,
6. Jeopolitik istikrarsızlık söz konusu olmaktadır.

Akarsular dünyanın damarları olarak değerlendirilir. Barajlar ise bu damarların tıkanması olarak görülebilmektedir. Bunu sonucunda barajların arkasındaki yeraltı ve yer üstü suların azalması ve dengenin bozulması sonucu çevre dengesi de olumsuz olarak değişmektedir.

Doğal dengeyi bozma ve çevreyi kirletmenin örneği yakın yıllarda Somali de görülmektedir. Çevresel sorunlar sonrası ülke istikrarsızlıklar içindedir.

Kıtlıklar görülmektedir. Beslenme bozuklukları gelişmiş, hastalıklara yatkınlık artmıştır. İç savaşlar ve bölge istikrarsızlığı oluşmuştur.

Brundhland Raporuna göre (1987) sürdürülebilir kalkınma: Yenilenebilir kaynakların, ekonomik büyümeyi, hayvan türlerini, yaşam çeşitliliğini koruma aynı zamanda temiz havayı, suyu ve karayı korumaya adanmışlık olarak tanımlıyor. Şehirleşme, tatlısu kıtlığı, yeraltı sularının kullanılması, inşaatlar sayılabilir.

B-TASAVVUF VE ÇEVRE

Sufilere göre alem; tesbih, takdis ve itaatıyla Allah tarafından belirli bir nizam ve gayeye göre yaratılmış ve mükemmel olarak var edilmiştir. Tasavvuf

literatüründe her canlı kendi dilince zikretmektedir. Her canlı ve cansız mahlûkun zikri vardır. Canlının ölümü ile zikri biter. Merhum Mahmud Esad Coşan "Bizce çevremizde her şey güzel, mükemmel, yerli yerince! Her zerre Allah'ı zikir ve tespih ediyor..." demektedir. Cansız bir elbisenin kirlenmesi ile onun zikri biter, şeklinde bir hadisi şerif zikretmişti muhterem hocam Esad Coşan. Yeniden yıkanıp giyilince zikri yeniden başlar. Çevreninde güzel temiz olması belki oranın zikrinin yeniden başlaması olarak düşünülebilir. O halde çevrenin temiz düzenli olması oranında zikri olarak belirtilebilir. Meşhur tasavvufi menkıbedir: Dervişlerden menekşe toplamalarını isteyen Hüseyin Hamevi'nin yanına elinde kurumuş menekşeyle gelen Eşrefoğlu Rumi'ye Şeyhi:

- Rumi sen misafir olduğun için galiba sen menekşe bulamamışsın der.

Eşrefoğlu Rumi üstadına şöyle cevap verir;

"-Sultanım buldum, buldum ama hangi menekşeyi koparmaya gittimse bana 'Allah hakkı için beni koparma, tesbihimden beni ayırma diye yalvardığınızı duydum. Sonunda işte şu zikir ve tesbihi tükenmiş menekşeyi buldum ve onu alıp huzuruza geldim."

Sultan 3. Murat'ın güftesini yazdığı tasavvufi şiirde bunu gayet iyi bir şekilde görmekteyiz:

Seherde uyanırlar cümle kuşlar
Dillü dillerince tesbihe başlar
Tevhid eyler dağlar, taşlar, ağaçlar
Uyan ey gözlerim gafletten uyan
Uyan uykusu çok gözlerim uyan

Yine 20. yüzyılın büyük Türk şairlerinden, tasavvufi yönü de olan Necip Fazıl Kısakürek bir şiirinde bunu dile getirmektedir:

Bırak, keyfini sürsün
Şehirlerin köleler
Yeter bizi tuttuğu,
Tükensin velveleler
Kalk arkadaş gidelim
Çokların unuttuğu
Allahı zikredelim;
Gül ve sümbül hırkamız
Sular kuşlar halkamız.

Sufilerin bir özellikleri de hikmet sahibi kişiler olmalarıdır. Hakimane düşünen, incelikle düşünüp hüküm veren kişilerdir. Muhakkaki tabiat ve çevre konusunda ad hikmetli davranmış ve incelikleri görmüş ve dile getirmişlerdir.

C- GÜMÜŞHANEVÎ VE ÇEVRE

Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi'nin Allah sevgisi üzerine yazdığı Ruhul Arifin ve Reşidüt Talibin adlı eseri incelendiği zaman müellifin çevre ve modern ilimle ilgili olduğu görülmektedir:

'Gözümüz ile görebileceğimiz. Ve his azalarımızla varlıklarını duyabileceğimiz taş, ağaç, bitkiler, hayvanlar, yer gök, enerji atomlar madenler ve yıldızların bilinen ve bilinmeyen yönleri ile her şey Onu ispat etmekte ve hal dilleriyle O'nu haykırmaktadır.'

Müellif yaradılışın tesadüfî olmadığını ve en uygun şekilde olduğunu bahsetmektedir. Buna insan vücudunu örnek vermektedir:

"Vücudumuzu meydana getiren azalara iyice dikkat ettiğimizde her azanın en mütenasip şekilde ve en uygun biçimde ve her azanın uygun yere yaratılmış olduğunu, her azanın en faydalı olabilecek yerde ve ölçüde tanzim edildiğini, her biri ile bağlantı halinde olan azalar arasında uyumsuzluk ve ihtilaf bulunmadığını, her zaman birisinin hizmetine hepsinin sahip çıktığını ve

yardımlaşma da kusur etmediklerini açıkça görürüz.”

Küçük bir alem olan insan vücudu ile çevre içindeki uyum ekolojik dengeye de teşmil edilebilir. Gümüşhanevi, varlıkların değişiminden de bahsetmektedir:

‘O’ndaki (Allah c.c.) değişmezlik gizliliğinin sebeplerindendir. Değişmez olduğu kadar zahir ve batın olan da O’dur. Hâlbuki O’nun hilkat eseri olan varlık öyle değildir. Her varlık için değişmek, ayrılmak, büyümek, küçülme var olmak ve yok olmak gibi durmadan değişme durumları vardır.

Gümüşhanevi Hazretleri’nin vahdet-i vücut düşüncesinde olduğu görülür. Yaratanın bir tecellisi olan varlıklar ve çevrinde korunması sonucuna gidebiliriz;

“kim, nereye bakarsa, baktığında görülen her eşya, eşyanın yaratıcısının eseridir. Bu görünen gök cisimleri, Dünya, dünyadaki canlı ve cansız varlıklar ağaçlar, on’suz var olamaz. Bunlara bakan kimse, bunlardan her birinin müstakil varlıklar olmayıp Allahü Tealanın eserleri (tecellilerinin görüntüleri) olduğunu görür. Basiret sahibi bir kimsenin eşyaya bakışı Onun kudretinin tecellilerinden başkasına değildir. Bütün varlık Onun sanat eseridir. Bir kimse baktığına Allahü Teala’nın eseri olarak bakarsa, baktığını Onun eseri olarak tarif eder. O meydana getirdiği için sever...”

Buna göre yaratıcının bu eserlerine şefkatle davranmak, Sani’nin eserlerine sahip çıkmak ve zarar vermemek esas olacaktır.

Şerh-ü Garaibül Ehadisde geçen bir hadisi şerif şöyledir: ‘ **Mal çoğalıp , bir kişi malının zekatını kabul edecek kimse bulamayacağı bir duruma gelmedikçe ve Arap arazisi tekrar nehirler ve meralar haline dönmedikçe kıyamet kopmaz.**’ Bu hadisin şerhinde şöyle demektedir: “Arap arazileri bahçeler ve ziraat yeri olacak. Dendi ki Arapların arazilerinin çoğu daha önce mera ve sahraları sulak idi. Sonra harap oldu. Sonra ahir zamanda insanlar bina işleri ile meşgul olacağından, mamur hale gelecek. Hadisin manası ahir zamanda Arapların arazileri boş kalacak, ziraat yapılmayacak ve insanların azlığı ve fitnenin birikimi dolayısıyla faydalanılamaz hale gelecektir.” Fakat hadiste nehirlerden bahsedilmesi bu manaya uygun düşmüyor. Çünkü nehirlerin olduğu yerde imar olur. Dendi ki Arapların arazisinden maksat Medinedir. Müslüm, Ebu Hureyre’ den rivayet.

Şehbenderzade Ahmed Hilmi 1865 -1914 yılları arasında yaşamış, meşrutiyet dönemi Osmanlı felsefecilerinden biridir. O kendi felsefi mesleğini vahdet-i vücut der. Amak’ı Hayal adlı eseri bu tasavvufi felsefesini dile getiren bir romandır. Amak’ı Hayal adlı tasavvufi eserinde çevreye ait görüşleri ile ilgili ipuçları görülmektedir, belki küresel ısınma teorisinin başlangıcından bahsedilebilir. Adeta iklim değişimlerini anlatan tablo anlatılmaktadır;

‘...Deniz oluştu.....fakat deniz suyu dondu.....Alemi buzlar kapladı.....böylece âlem ısındı, Buzlar çözüldü...’

Gümüşhanevi bir başka hadisi şerifin şerhinde de yine çevreyle ilgili önemli tespitlerde bulunmaktadır. Garaibul ehadis şerhi 1070 numaralı hadis; Müslim, Nesai, Taberani de geçen hadis-i şerif te, Cabir Ra. den rivayet edilmiş, Münzüri senetler iyidir, demiş.

‘Akarsuya idrar yapılmasını men etti.’ ‘ Nebien yubale fiyil mai cariee’ Şerhi: Akarsu az ise yasakladı. Keraheti tenzihedir, tahrimen değil, Ünlü muhaddis Nevevi su az veya çok olsun haramdır, dedi. Çünkü böylece suyu telef etmiş kendisinin ve başkasının kullanması engellenmiştir. İdrar yapılan su kendisin olursa haramlık kalkar denildi.

Görüldüğü gibi modern ilmin de gündeminde olan iklim değişikliği, israf edilmeme, kaynakların korunması gibi çevreyle ilgili konular, o zamanki âlimlerin de bilgisi dâhilinde idi.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz; İslam’ın sosyal hayata uygulaması ve bireysel gelişimi sağlayan tasavvuf çevreyi de ihmal etmemiştir. Mutasavvıflar çevreyle

ilgili örnek ve öncü görüşler ortaya koymuş ve uygulamışlardır.